

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayil.13>

Volume 1/1 April

2017 p. 25/35

BULGARCA-TÜRKÇE SESTEŞ SÖZCÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ¹

ONTOLOGICAL ARGUMENTS FOR BULGARIAN-TURKISH HOMONYMS

Sadık Hacı *

ÖZ

Anlam ve fonksiyonları farklı, fakat aynı ses değerlerine veya aynı yazılışa sahip olan sözcükler, bütün dillerde olduğu gibi dil içi ve diller arası şeklinde Türkçe ve Bulgarca da mevcuttur ve bu sözcüklere “sesteş sözcükler” denilmektedir. Sesteşlik, ilk başta bir dilin kendi içinde var olan ve sadece o dili ilgilendiren bir olgu olarak ele alınırken, zaman içinde diller arası alanının bir konusu olduğu, bu açıdan incelenmesi gerektiği tezi ortaya atılmış, dilbilimciler tarafından kabul görmüş ve önem kazanmıştır. Bulgarca ve Türkçe, farklı dil ailelerine mensup ve yapıları birbirinden oldukça uzak iki dil olmalarına rağmen yüzyıllar boyu ortak resmi dil olarak hâkim olan standart Osmanlı Türkçesinden faydalanmışlardır. Konuşma dilinden Bulgarcaya geçmiş pek çok sözcüğün, zaman içinde sesteşlik oluşturduğunu görüyoruz. Buna bağlı olarak akraba dillerde olduğu gibi Bulgarca ve Türkçe arasında ortaya çıkan ve gelişen, anlamca zenginleşen pek çok sesteş sözcük günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türkiye’den farklı olarak Bulgaristan’da söz konusu dil öğeleri ile ilgili dilbilim ve çeviribilim

¹ Bu çalışma yayınlanmamış “Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcükler” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: shaci@ankara.edu.tr

alanlarında değişik çalışmalar yapılmıştır. Dil içi ve diller arası sesteş sözcükler konusunda Bulgar dilbilimcilerin çalışmalarında ortaya konan genel sınıflandırmalar; eşyazımlı, eşsesli ve sesteş sözcükler olmak üzere üç guruba ayrılmıştır. Sözcüklerin anlamlarının yaş farkına ve meslek gruplarına göre, aynı zaman diliminde ve aynı coğrafyada yaşayan insanlar açısından da farklılık göstermesi mümkündür. Buna benzer farklılıklar sesteş sözcüklerin oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu ögeler doğru kullanıldığında edebi dili geliştirir ve güzelleştirir. Ancak bazen söz konusu ögeler dil içinde olduğu gibi, diller arasında da yanlış anlaşılmalara neden olabilmektedir. Bulgarca-Türkçe sesteş sözcükler, çevirilerde büyük sorunlar oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Bu nedenle sadece günümüz Bulgarca ve Türkçe konuşma ya da yazı dillerine ait sesteş sözcükler değil, her iki dile ait şive ve arkaik gelerdeki sözcüklerin oluşturduğu sesteşliğe de bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Sesteş Sözcükler, Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcükler, Sesteş Sözcüklerin Oluşumu.*

ABSTRACT

Words which have different meanings and functions but include the same sound values or the same spelling are available in both Turkish and Bulgarian as well as in all languages. These words are called “homonyms”. Though homonymy was regarded as a phenomenon which is related to the nature of a language and only concerning itself, it has been recently revealed that homonymy is a subject which exist in all languages and it should be studied across different languages. As linguists accept this contemporary view, homonyms have gained importance in time. In spite of the fact that both Bulgarian and Turkish belong to different language families and they are unrelated to each other, the words forming homonymy have been adopted into Bulgarian from Ottoman Turkish which was dominant for centuries as an official language. We can see that a lot of words that passed to Bulgarian from the spoken language form homonyms. Therefore, these words become homonyms eventually. In this respect as seen in cognate language, many homonyms enriched in meaning retain their existence today. However, several linguistic and translation studies on the elements of language have been carried on in Bulgaria unlike Turkey. As a result of these researches on intralingual elements and the ones among languages which have similarities in terms of articulation and orthography, Bulgarian linguists divide into three

groups as homography, homophone, and homonymy. It is possible that meaning of words varies according to age, occupation and individual point of view even among people living in the same period and geography. Suchlike differences cause homonymy; besides, these elements improve and embellish literary language. However, sometimes aforementioned units lead to misconceptions among languages as well as intralingual ones. Bulgarian-Turkish homonyms have been continuing problems in translations. Therefore, not only the contemporary Bulgarian and Turkish spoken or written language but also archaic and dialect words are included in this article.

Key Words: *Homonyms, Bulgarian-Turkish Homonyms, Formation of Homonyms.*

Giriş

Sesteş sözcükler, dilbilim uzmanlarının ve çeviribilim alanında çalışan araştırmacıların uzun zamandan beri ilgilendiği ve incelediği bir konudur. Teknolojinin sürekli gelişmesine bağlı olarak hayatımızın bir parçası olan yazılı basın, radyo, televizyon ve internetin insanların hayatına girmesiyle, hızlı bir iletişim sağlanmaktadır. Bu iletişim nedeniyle birçok sözcük dilden dile geçmektedir. Zamanla bazı alıntı sözcükler anlam değişmesine veya daralmasına uğrayarak sesteşlik özelliğini kazanmaktadır. Ancak Bulgarca ve Türkçede var olan sesteş sözcüklerin çoğu, günümüz teknolojisine veya iletişim araçlarına bağlı değildir. İki dil arasında ortaya çıkan bu ilginç dil birimlerinin ana kaynağı standart Osmanlı Türkçesi ve konuşma dilidir. Neredeyse beş asır birlikte yaşayan (XV-XIX. yy.) iki halk, her iki dili bir arada kullanmış ve bunun sonucunda yaklaşık olarak yedi bin sözcük Bulgar diline geçmiştir. Farklı iki dil ailesine ait Türkçe (Ural-Altay dil ailesi) ve Bulgarca (Hint-Avrupa dil ailesi), sesletim bakımından birçok ortak sözcüğe sahiptir. Bu ortak sözcükler arasında sesteşlik oluşturan sözcükler de mevcuttur.

Aynı İmparatorluk bünyesinde yaşamış olan Bulgarlar ve Türkler'in dillerinin bir arada kullanımını sonucunda ortaya çıkmış, geçmişte veya günümüzde Bulgarca kullanılan, Bulgar yazı dilinde, edebiyatta, şivelerde, argoda veya günlük konuşmalarda yer alan, aynı söyleyişe veya yazılışa sahip ancak farklı anlamda kullanılan sesteş sözcükleri içermektedir. Şunu öncelikle belirtmeliyiz ki, standart Osmanlı Türkçesi ve konuşma dilinde kullanılan Türkçe aracılığıyla Bulgarcaya geçmiş sözcükler, sadece Türkçe kökenli değildir. Osmanlı Türkçesine geçmiş özellikle Farsça ve Arapça kökenli sözcükler de söz konusu dönemde Bulgar dilinde kullanılmıştır. Bulgar dilbilimcileri, çalışmalarında bu tür sözcüklerin kökenini belirtmeler de genelde, ortak resmi dil durumundaki standart Osmanlı Türkçesinden ve konuşma dilinden Bulgarcaya geçmeleri nedeniyle, bunları "Türkçe sözcükler" şeklinde değerlendirmektedir.

Bulgarcada doğa, bitki ve hayvanlar, alet edevat, aile efradı, ticaret, para ve ağırlık birimleri, el sanatları, inşaat, giyim, takı, mutfak, hastalıklar, ilaçlar, kamusal hayat ve idari yapı alanlarda çok sayıda Türkçe sözcükler bulunmaktadır (Popov, 1985: 128). Bu alanlardaki sözcükleri Türkçedeki sözcükler ile kıyaslamak hem bu iki dili öğrenen ve bu dillerde çeviri yapan kişiler için önem taşımaktadır. Bu çalışmada Bulgarca-Türkçe arasında sesteşlik oluşturan öğelerin ortaya çıkış sebeplerine değinilecektir.

Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcüklerin Ortaya Çıkış Sebepleri

Sesteş sözcüklerin oluşma yolları farklıdır. Etimoloji bakımından sesteş sözcükler ortak veya ayrı kökenlerden oluşabilirler. Ortak kökenleri olan sözcükler dilin gelişimi sonucunda ortaya sesteşlik oluştururlar. (Boyaciev, 2002: 118). Farklı kökenden gelen sözcükler ise dil içindeki türemeden veya yalın halindeyken sesteşlik oluşturabilir. Bulgar dilbilimci K. Çolakova, sözcüklerin etimolojik açıdan ortaya çıkış nedenlerini, türetme ve rastlantı yoluyla sesteş olmuş sözcükler olmak üzere iki gruba ayırır (Çolakova, 1959: 75). Türkçe kaynaklarda ise S. Tokatlı, “eşsesli” olarak adlandırdığı sesteş sözcüklerin oluşumunu şu şekilde tanımlamıştır: “Eş sesliliğin farklı kaynakları vardır. Eş seslilerin bir kısmı, farklı kaynaklı (art zamanlı “diachronic” veya alıntı “borrowing”) kelimelerin tesadüfen ses uygunluğu içinde olmalarıyla, bir kısmı da çok anlamlı kelimelere bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bunlar, anlam bölünmeleri (semantic split) ve şekil birleşmeleri (morphemic merger) veya daha az olarak anlam birleşmeleri (semantic merger) ve şekil bölünmeleridir (morphemic split)” (Tokatlı, 2004: 142). Bu tanımdan yola çıkarak S. Tokatlı sesteş sözcükleri; “Ses değişimlerinin (*sound change*), çok anlamlılığın (*polysemy*) ve alıntı kelimelerin (*borrowing*) yol açtığı eşseslilik” olmak üzere üçe ayırmıştır (Tokatlı, 2004: 142). Dilbilimciler sesteş sözcüklerin ortaya çıkış sebeplerini kendi dillerindeki sesteşlik oluşturan öğelerin yapılarına göre gruplandırmıştır. Bulgarca-Türkçe Sesteş sözcüklerin ortaya çıkış sebepleri aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

Tüm Gramer Ekleriyle veya Sadece Bazılarıyla Farklı Kökenlere Sahip Sesteşlik Oluşturan Sözcükler

Bu gruptaki sözcükler rastlantı veya türetme yoluyla, dil içindeki değişimle ya da yabancı sözcüklerin dile girmesiyle oluşabilir. Aynı zamanda dildeki sözcük türetme kurallarıyla farklı etimolojiye sahip sözcükler de sesteşliğe yol açabilir. Burada sesteş sözcükler iki gruba ayrılır: 1. Tesadüfen aynı ses yapısı içinde bulunan sözcükler. 2. Dilin türetme veya ses değişimleriyle oluşan sesteş sözcükler.

1. Farklı Kökenden Gelen ve Tesadüfen Sesteş Olan Sözcükler

Farklı kökenlere sahip ancak sonrasında tesadüfen sesteş olmuş sözcükler, dilin fonetik değişimleri ile ortaya çıkar. Bu fonetik değişimleri için “**вия**” [viya] (ulumak, havlamak) ve

“**вия**” [viya] (kıvırmak, bükme, çevirmek) örneği verilebilir. Eski Bulgarcada her iki sözcük de farklı sesletime sahipti ancak ses değişiminden sonra her iki öge de sesteş olmuştur. Aynı zamanda Bulgarcada sesteş olan “**вия**” [viya] Türkçedeki “**viya**” (dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu doğrultuda yürütme, belirli bir doğrultu verildikten sonra gemiyi aynı doğrultuda tutması için dümenciye verilen komut) sözcüğü ile sesteştir.

2. Türetme Yoluyla Sesteş Olmuş Sözcükler

Dillerde sözcük dağarcığı ve kelime hazineleri türetme yoluyla yeni sözcük ve anlamlar ortaya çıkabilir. Bu ögeler başka sözcüklerle sesteşlik oluşturabilmektedirler. Türetme yoluyla sesteş olan sözcükler aynı kökenli olabildikleri gibi farklı kökenli de olabilir. K. Çolakova'ya göre “türetim, isim ve fiil köklerine yapım ekleri getirilerek yapılır” (Çolakova, 1959: 78).

Bulgarcada aynı ya da farklı kökenli olduklarına bakılmaksızın türetme yoluyla oluşmuş sesteş sözcükler tesadüfen aynı sesletime sahip olanlara göre daha çoktur (Çolakova, 1959: 78). Bulgarcada isim olan “**глад**” [glad] (açlık) ve fiil olan “**гладя**” [gladya] (ütülemek) sözcükleri “-ен” [-en] takısı alarak “**гладен**” [gladen] “aç” ve “ütülenmiş” anlamlarını kazanırlar. Bu türetmeden iki sözcük sesteş olmuştur. Örnekteki sözcükler iki farklı kökene sahiptir. Aynı kökenli olan “**вестник**” [vestnik] (gazete) ve “**вестник**” [vestnik] (haberci), “**вест**” [vest] (haber) sözcüğünden türetilmiş ve aralarında sesteştir. Türkçede “**baş**”tan “**başlık**” sözcüğü türetilmiş ve farklı anlamlar kazanmıştır. Türk Dil Kurumu “**başlık**” sözcüğünün anlamlarını şöyle açıklar:

başlık 1. *isim* Genellikle başı korumak için giyilen şapka, serpuş. **2.** Üst giysilerinin yakalarına takılı başlık, kapüşon. **3.** Hayvan koşumunun başa geçirilen bölümü. **4.** Bir sütunun, bir direğin tepeliği. **5.** Kâğıt veya zarf üstüne basılmış ad ve adres, antet. **6.** Bir yazının, bir kitabın bölümlerinin başına konulan ve konuyu kısaca tanıtan ibare, serlevha. **7.** Başlık parası. **8.** Tablaların veya iş parçalarının düzgün kalmasını sağlamak amacı ile baş taraflarına takılan parça. **9.** Tekerlek parmaklarının çakılı olduğu kısım.

Anlamları dikkatlice incelediğimizde 2. ve 6. anlam oldukça farklıdır ancak sözlükte bu sözcük çok anlamlı gibi gösterilmiştir. “Şapka” ve “makale başlığı” anlamları birbirinden oldukça uzak olduğundan ayrı iki sesteş sözcük olarak kabul edilebilir. Bulgarca ve Türkçede türetme farklı ek ve yollarla oluşmaktadır. Bu sebeple bir dilde türemiş diğerinde ise türememiş bir sözcüğün sesteşlik oluşturması daha muhtemeldir.

Ağız ve Şiveden Ortaya Çıkan Sesteşlik

Ağız, bir ülkede geçerli olan genel bir şive içinde, o ülkenin çeşitli bölge ve kentlerindeki konuşma dilinde görülen söyleyiş farklarıdır. Ağız ve şivelerde kullanılan sözcükler dili zenginleştirir. Yöresel ağız ve halkın kullandığı ifadeler edebi dilde de

görülmektedir. Edebi çeviriler yapılırken ağız ve şivelerde kullanılan bazı sözcükler, sözlüklerde bulunmaz ve herkes tarafından bilinmeyebilir. Çevirmenlere sıkıntı yaratabilecek bu konudaki hataların önlenmesi için ağız ve şivelerde bulunan farklı sözcükler tespit edilmelidir.

Türkiye Türkçesi olarak kabul edilen “İstanbul ağızı” ve şiveler arasında sesteşlik durumu ortaya çıkabilir. Örneğin, Malatya yöresinde kullanılan “**kancık**” sözcüğü “dişi, kötü kadın” anlamındayken, İstanbul ağızında “dönek, güvenilmez” anlamına gelmektedir. Bulgaristan’da da aynı durum söz konusudur. Güneybatı Bulgaristan’da “**лук**” [luk] sözcüğü “sarımsak” anlamı taşıırken Bulgarca - Bulgarca sözlüklerde yazı dilindeki anlamıyla, yani “soğan” olarak yer almaktadır.

Bulgarca ve Türkçe ağızlarda yer alan sözcükler dil içinde sesteşlik oluşturabildiği gibi iki dil arasında da sesteşlik oluşturabilir. Konumuz Bulgarca-Türkçe sesteş sözcükler ve bunların edebi çeviride ortaya çıkan sorunlarıyla ilgili olduğu için her iki dile ait olan ve sesteşlik oluşturup şivelerde yer alan söz öbekleri de çalışmamızın kapsamındadır. Bu nedenle çalışmanın önemli bölümünü oluşturan bu ögeler sözlükte yer almaktadırlar. Üstte bahsedilen “**лук**” [luk] sözcüğü Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde “çelimsiz” ve “konuşmasını, giyinmesini beceremeyen” olarak açıklanmıştır. Bulgaristan’ın güneybatısında “soğan” anlamını taşıyan “**кокар**” [kokar] sözcüğü Türkçede “kokmak” anlamını taşır. “**Nar**” sözcüğü Türkçede üç farklı anlam taşımakta ve dil içi sesteşlik oluşturmaktadır. Kars yöresinde “ateş”, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde “lor peyniri” ve Türkçedeki en yaygın kullanılan “*bitki bilimi* Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç ve bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi” anlamlarını taşımaktadır.

Yabancı Sözcüklerden Ortaya Çıkan Sesteşlik

Ünlü Türk dilbilimcisi Doğan Aksan “Türkçenin Söz Varlığı” başlıklı çalışmasında yabancı kökenli sözcükleri şöyle açıklar: “Bir toplumun, bir ulusun öteki toplumlarla hiçbir ilişki kurmadan yaşamasına olanak yokken uluslararası ticaret, siyaset, kültür ve sanat ilişkileri hemen dile yansımakta ve yeryüzündeki bütün dillerde, başka dillerden alınan ögeler bulunmakta, kimi zaman bunlar bir dili bütünüyle yabancılaştıracak kadar artabilmektedir” (Aksan, 2006: 29). Bu bağlamda Türkçeye tarih boyunca Arapça, Farsça ve Latineden birçok sözcük intikal etmiş ve bunlar günümüzde halen kullanılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bulgarcaya birçok Türkçe sözcük geçmiştir. Bunların kökeni yukarıda bahsettiğimiz bu farklı dillere dayanmaktadır. Diller arası Bulgarca-Türkçe sesteş sözcüklerin büyük bir bölümü Türkçeden Bulgarcaya girmiş olan sözcüklerdir.

K. Çolakova yabancı sözcüklerin Bulgarcaya girmesiyle oluşan sesteşliği: “a) Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcüğün dilde var olan başka bir sözcikle sesteşlik oluşturanlar; b) iki ayrı yabancı dilden Bulgarcaya giren sözcüklerin kendi aralarında sesteşlik oluşturanlar; c) kendi dilinde yazım olarak aynı olmayan fakat Bulgarcaya geçtiklerinde sesteşlik oluşturanlar” olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Çolakova, 1959: 76).

a) Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcüğün dilde var olan başka bir sözcikle oluşturduğu sesteşlik:

Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcük, dil içindeki aynı ses değerlerine ya da aynı yazılışa sahip bir başka sözcikle sesteşlik oluşturabilir. Örneğin: Latincedeki “**villa**” (şehrin dışında genellikle yazlık olarak kullanılan ev) sözcüğü Bulgarcaya da aynı anlamla “**вила**” [vila] olarak geçmiştir. Ancak söz konusu bu sözcük, Bulgarcada “**вила**” [vila] (tırmık) sözcüğüyle sesteş olmuştur (Çolakova, 1959: 76-77). Aynı sözcük Türkçeye olduğu gibi geçmiş ve Bulgarca – Türkçe arasında sesteşlik oluşturmamaktadır.

Bu gruba ait sesteş sözcük için başka bir örnek daha verelim. Örneğin: Türkçe olan “**boy**” sözcüğünün üç farklı sesteş anlamı vardır.

boy¹ **1.** *isim* Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık. **2.** Bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, en, genişlik karşıtı. **3.** Uzunluk. **4.** Kumaş için ölçü. ²

boy² *isim*, toplum bilimi Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan.

boy³ **1.** *isim* “Özrü, güzel sözler söyledi” anlamında kullanılan boy boyladı, soy soyladı özlü sözünde geçen bir söz.

“**Boy**¹” sözcüğü Bulgarcaya geçmiş ve “**бой**¹” [boy] (birini dövmek, dövüşmek) ile “**бой**²” [boy] (korkmak, emir kipi 2. kişi çekimi) sözcükleriyle sesteş olmuştur.

Osmanlı’da toprak ağası ya da yöneticilere verilen “**bey**” unvanı Bulgar diline geçmiş ve Bulgarcadaki “**бей**” [bey] (şaşırmak veya hoşnutsuzluk olarak kullanılan nida) sözcüğüyle sesteşlik oluşturmuştur.

Örneklerden de görüldüğü gibi alıntı sözcükler, sesteşlik oluşturabilmektedir. Alıntı sözcükler başka bir dile girdiklerinde bir ya da birçok anlam taşıyabilirler.

² Bu çalışmadaki sözcük tanımları Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı “Türkçe Sözlük” isimli sözlükten alınmıştır.

b) İki farklı yabancı dilden Bulgarcaya giren sözcüklerin kendi aralarında oluşturduğu sesteşlik:

Türkçedeki “**bahis**” sözcüğü anlamını kaybetmeyerek Bulgarcaya “**бас**” [bas] olarak geçmiş. İtalyancadaki “**basso**” (en kalın erkek sesi) sözcüğü de yine “**бас**” [bas] olarak Bulgarcaya geçmiştir (Çolakova, 1959: 77). Bu iki yabancı sözcük Bulgar dilinde sesteş olmuşlardır. Ayrıca “**bahis**” sözcüğünün Bulgarcada değişime uğramasıyla Türkçedeki “**bas**” sözcüğü ve “**basmak**” eyleminin emir kipi ikinci kişi çekimi ile sesteş olmuştur.

Macarcadaki “**бац**” [baç] (kaşar ve peynir gibi süt ürünleri üreten çoban) ve Türkçedeki “**baç**” (Osmanlı Devleti’nde gümrük vergisi, zorla alınan para, haraç) sözcükleri Bulgar diline geçince Bulgarcada sesteş olmuştur. Bunun yanı sıra Macarcadan Bulgarcaya geçen “**бац**” [baç] sözcüğü ve Türkçedeki “**baç**” sözcükleri de Bulgarca-Türkçe arasında sesteştir.

c) Kaynak dilde farklı biçimde yazılan fakat Bulgarcaya geçtiklerinde sesteşlik oluşturan sözcükler:

Bazı yabancı sözcükler kendi dilinde eşyazımlı olmamalarına rağmen Bulgarcaya geçtiklerinde sesteş olabilmektedirler. Fransızcadaki “**bal**” (büyük, danslı akşam eğlence, balo) ve muhtemelen Rusçadan girmiş olan Fransız kökenli “**balle**” (eğitim kurumlarında “**not**”, mezuniyet ortalaması) sözcükleri Bulgarcaya “**бал**” [bal] olarak geçmişler (Çolakova, 1959: 76). Bu iki sözcük hem Bulgarcada sesteş olmuş hem de Türkçedeki “**bal**” sözcüğü ile sesteştir.

Fransızcadaki “**gaz**” (Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde) ve “**gaze**” (tül) sözcükleri Türkçeye “**gaz**”, Bulgarcaya da “**газ**” [gaz] şeklinde alıntılanmıştır. Bulgarca-Bulgarca ve Türkçe-Türkçede aynı sözcükle ifade edilen iki kavram aralarında sesteş olmuştur. “**Gaz**” sözcüğü değişime uğrayarak yabancı bir dilden alınan bir sözcükle sesteşlik oluşturan sözcükler için iyi bir örnektir. İki farklı anlama sahip söz konusu Fransızca sözcükler Bulgarcada sesteş olduğu gibi Türkçede de sesteştir.

Bazı alıntı ya da yabancı sözcükler bir dile intikal ederken değişime uğrayabilirler. Bu değişim hem sesletim hem de yazım açısından olabilir. Değişimlerin sebebi dahil oldukları dilin sesletim ve yazım yapısından kaynaklanabilir. Örneğin: Türkçedeki “**spor**” sözcüğünün kökeni Fransızcadaki “**sport**” (bedeni veya zihni geliştirmek amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü, kullanışı rahat, kolay olan) sözcüğüne dayanmaktadır. Bu sözcüğün değişimi sadece “t” harfinin yok olmasıyla değil, sesletiminde de oluşan farkla oluşmuştur. Türkçede ses uyumundan dolayı “s” ve “p” harfleri arasında “ı” harfi eklenerek sesletilmektedir. Aynı zamanda Fransızcadaki “**spore**” (çiçeksiz

bitkilerde üreme organı, bir hücreli hayvanların çok özelleşmiş olan üreme hücresi) sözcüğü de dilimize girmiş ve yine “**spor²**” şeklinde değişime uğramıştır. Bu iki anlamı taşıyan “**spor**” sözcüğü Bulgarcadaki “**спор¹**” [spor] (bolluk, bereket, bir işte başarı göstermek) ve “**спор²**” [spor] (tartışma, çekişme) sözcükleri ile sesteştir. Diller arası sesteşlik önemli bir olgudur ve bu örneklerden dillerin ne kadar iç içe olduklarını ve birbirini ne derecede etkilediklerini görmek mümkündür.

Yabancı sözcüklerin çok anlamlı olmaları doğaldır. Bu bağlamda bir yabancı sözcük dile girdiğinde tüm anlamlarıyla değil sadece bir ya da birkaç anlamı ile geçebilir. Bulgarca-Türkçe arasında oluşan sesteşlik, genelde Türkçe dil öbeklerin tek veya bazı anlamlarıyla Bulgarcaya geçmesiyle ya da yeni anlam(lar) kazanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin:

айлык *isim, eskimiş* Birine, görevi karşılığı olarak veya geçimi için her ay ödenen para, ödül, maaş.

aylık 1. *isim* Birine, görevi karşılığı olarak veya geçimi için her ay ödenen para, maaş.
2. sıfat Bir ay içinde olan. **3. sıfat** Bir ay süren, mahiye. **4. sıfat** Ayda bir kez yapılan veya çıkan.
5. sıfat Belirli aydan beri var olan. **6. zarf** Bir ay için.

Örnekten anlaşıldığı gibi “**айлык**” [aylık] sözcüğü, Türkçedeki sözcüğün sadece ilk anlamı ile örtüşmekte ve diğer anlamlar ile sesteşlik oluşturmaktadır.

Yabancı sözcüklerin ortaya çıkardığı sesteşliği göstermek açısından Fransızcadan dilimize geçmiş “**casse**” sözcüğü çok ilginç bir örnektir. Fransızcada “siyah frenküzümü; ark, kasis” anlamlarını taşımaktadır. Bulgar diline “**касис**” [kasis] ilk anlamı olan “siyah frenküzümü” olarak geçerken Türkçeye “**kasis**” sözcüğü “ark, kasis” anlamıyla geçmiştir. Aynı sözcük her iki dile farklı anlamlarla geçtiğinden dolayı bir sesteşlik durumu söz konusudur.

Özel İsimlerin Oluşturduğu Sesteşlik

Canlı isimler, yer adları, kurum, kuruluş, makam adları, insan grupları, diller, coğrafi adlar, gök cisimleri ve eser adları özel isimlerdir. Bunlar, dilde var olan veya yeni üretilen sözcüklerle adlandırılmaktadır. Özel isimler bazı sözcüklerle sesteşlik oluşturabilmektedir. Örneğin:

казак *isim 1.* Eski zamanlarda Rusya’da ve Ukrayna’da ayrı bir sınıf oluşturan, sınır bölgelerinde yaşayan, gümrükleri koruyan halk. **2.** Rusya’da ve Ukrayna’da ayrı bir sınıf oluşturan, sınır bölgelerinde yaşayan halktan olan askerler. **3.** Rus askeri. **4.** Osmanlı İmparatorluğun XIX. yüzyılın ikinci yarısında atlı Hristiyan askeri.

kazak¹ 1. *isim* Baştan geçirilerek giyilen, genellikle kollu, örme üst giysisi. 2. Jokeylerin giydiği, göz alıcı renklerde bir ceket türü.

kazak² 1. *isim, askerlik* Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker. 2. *sıfat* Karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen erkek, kılıbık karşıtı.

Kazak³ 1. *özel, isim* Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. 2. *özel* Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

фас *isim* 1. Sigara kalıntısı, sigara izmariti. 2. Sigara.

Fas *özel, isim* Fas Krallığı.

пазар *isim* 1. Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli, açık, geçici yer. 2. Bir şehrin ticaret ile ilgili işlerinin yapıldığı yer, çarşı. 3. Satın almak, alışveriş yapmak.

pazar¹ 1. *isim* Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer. 2. Belli bir şeyin satıldığı yer. 3. Alışveriş. 4. Cumartesi ile pazartesi arasındaki gün.

Pazar² 1. *özel, isim* Rize iline bağlı ilçelerden biri. 2. *özel* Tokat iline bağlı ilçelerden biri.

“**Kazak**” ve “**pazar**” sözcükleri hem özel isim hem de anlamlı birer sözcük olarak kullanılmakta iken “**Fas**” Türkçede ülke ismi olup Bulgarcada “sigara izmariti” anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin özel isim olup olmadıkları bağlam ya da yazı dilinde ilk harfi büyük yazıldığında anlaşılabilir. Ancak cümle başında yazıldığında bu ayırt edici olgu ortadan kalktığından dolayı acemi bir tercüman yanılabılır. Aynı zamanda kişi adları da sesteşlik oluşturabilmektedir. Örneğin, Bulgar erkek ismi ve otobüs markası olan “**Чавдар**” [Çavdar] ismi Türkçede “**çavdar**” sözcüğü “buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki” ve “bu bitkinin esmer ve uzun tanesi” anlamını taşımaktadır.

Sonuç

Uzmanlar tarafından “diller arası sesteş sözcükler” olarak adlandırılan, Bulgarca ve Türkçede varlığını sürdüren öğeleri tespit etmek, onları sınıflandırmak ve incelemek dilbilim ve çeviribilim çalışmaları için çok önemlidir. Bulgarca - Türkçe ilk sesteşlik muhtemelen, Türkçe bilmeyen Bulgarların Osmanlı Türkçesinde ve konuşma dilinde bulunan bazı sözcükleri benzetme yoluyla kendi dilindeki anlamlarını yüklemesiyle ortaya çıkmıştır. Anlam daralması, anlam değişmesi, anlam zenginleşmesi, herhangi bir yabancı dilden alınmış bir sözcüğün

Bulgarca ve Türkçede farklı anlam kazanması, tesadüfi olarak iki dilde var olan ve farklı anlamdaki iki sözcüğün aynı veya çok yakın sesletime sahip olması vb. gibi nedenler, Bulgarca-Türkçe sesteş sözcüklerin ortaya çıkma nedenlerinden en önemli olanlarıdır. Bu çalışmada yapılan gruplandırmalardaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sesteş sözcüklerin oluşturduğu sorunları ortaya koymak ve Türkçeden Bulgarcaya veya Bulgarcadan Türkçeye çeviri yapanların, her iki dille ilgilenenlerin ve bunları öğrenenlerin oldukça ilginç ve aynı zamanda son derece karmaşık bu ögelere daha temkinli yaklaşımları gerekmektedir. Bulgarca-Türkçe dilleri arasında yaklaşık 800 sesteş sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerin anlamları değişebildiği için çeviri sırasında tercümanı yanıltabilmektedir. Bu çalışmayla yapılan sınıflandırmalar ile verilen örnekler, çevirmenlere ve her iki dili kullanan kişiler için sesteş sözcüklerin ne kadar önemli olduğu verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2006). **Türkçenin Sözcük Varlığı**, 4. baskı, Ankara: Engin Yayınevi.

Boyaciev, T. (2002). **Bilgarska leksikologiya**, Sofya: Anubis.

Çolakova, K. (1959). “**Omonimi v sivrēmenniya knijoven bilgarski ezik**”, İzvestiya na Institutata za bilgarski ezik, Kniga VI içinde, s. 65-98, Sofya: İzdanie na Bilgarskata akademiya na naukite.

İlçev, S. Et al., (1974). **Reçnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX vek**, Sofya: BAN.

Popov, K. (1985). **İz istoriyata na bilgarskiya knijoven ezik**, Sofya, 1985.

Lyubomir, A. Et al., (2003) **Bilgarski tilkoven reçnik**, Sofya: Nauka i izkustvo.

Şimşek Bekir, H. (2004) **Almanya’da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yas Grubu Türk Çocuklarına Uygulanan Dil Eğitim Programının Dil Gelişim Düzeyine Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Stamenov, M. (2011). **Sıdbata na turtsizmite v bilgarskiya ezik i bilgarskata kultura**, Sofya: İzdatelstvo “İztok-Zapad”.

Suçin, M. H. (2013). **Öteki Dilde Var Olmak**, Ankara: Say.

Tokatlı, S. (2004). “**Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine**”, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16, s. 141-156.

Vançev, N. Et al., (1962). **Tursko-bilgarski Reçnik**, Sofya: Nauka i izkustvo.

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas (31.05.2013)